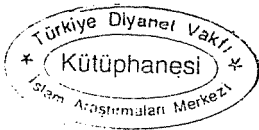
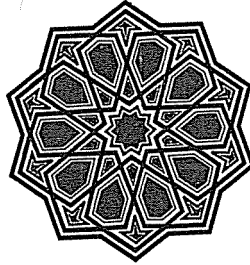

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XLI

MURABITLAR DÖNEMİNDE KADINLARIN SİYASİ ROLLERİ

Dr. İsmet DENDEŞ

Terc. Araş. Gör. Mustafa HİZMETLİ

Murabıtlar döneminde kadın hem sosyal hem de özel hayatta seçkin bir yer işgal etmiştir. Bu konum Murabıtlar devletinin kuruluşu ile ortaya çıkmış değildir. Bu durumun kökeni çölde veya taşrada yaşayan kabilelerin adet ve göreneklerine dayanmaktadır. Kadın kocasıyla görüşünü paylaşmış, ona işinde özellikle ziraat ve hayvancılıkla ilgili işlerde yardımcı olmak için tam bir hareket özgürlüğünden faydalanmıştır.

Kadının peçesiz olarak dışarı çıkması garip karşılanmazdı. Bu durum Endülüs toplumunda da olağandı. Özellikle alt sınıf kadınların peçesiz olarak şehirde veya köyde erkeklerde bir çok işi beraber yaptıkları görüldü. Her iki yakada seçkin tabakadaki zengin aristokrat kadın örtünmek zorundaydı. Çok evlilik ve cariyelik kurumunun yabancıya olmayan böyle bir toplumda kadının özel hayatında kocasını muhafazaya veya sevgisini kazanmaya çalışmaktan başka bir işi yoktu. Ancak bu durum ister hürler ister cariyeler olsun kadınların bir kısmının emir ve hükümlerin icrasında ki etkilerini engellemiştir¹.

Murabıtların Endülüs ve Mağrib'de hakimiyeti ele geçirmesi ve kadınlarının kendileriyle birlikte gelmeleri ve geleneklerindeki gibi peçesiz dışarı çıkmaları Mağrib'deki özel bir sınıfı, özellikle kadının dışarı çıkmasına alışık olmayanları sarstı. Bu onların karşısında olan bazılarının istismar ettiği güçlü sebeplerden biri idi. el-Mehdi b. Tumert bunu Murabıt idaresine uygun bir saldırı fırsatı olarak gördü ve avamın İslâm şeriatini bilmemesinden yararlanarak onları İslâm'dan çıkmakla suçladı. Muvahhid taraftarı ve "el-Mu'cib" kitabının yazarı Abdulvahid el-Merakkuşî,² Murabıtların kadınlarını devletlerinin çöküşünde güçlü bir sebep olarak

1. Bkz. İsmet Dendeş, el-Endülüs fi Nihayetil-Murabitin ve Bidayetil-Muvahhidin.

2. Abdulvahit el-Merakkuşî (el-Mucib, s. 142'de) diyor ki: Kadınlar duruma hakim oldu ve işler onlara dayandırıldı. Lemtuna, Mesufe ve Setmele kabilelerinin ileri gelen kadınları her bozguncu ve zararlı işin içinde yer aldı."

görmektedir. Onun eseri bu sebebi zikreden tek kaynak olarak görülmektedir. Sonraki tarihçiler bunu ondan naklettiler. Onun kitabını Abbasi Devletinin vezirlerinden birisi için Bağdat'ta yazdığı bilinmektedir. Bu sebeple o, halifenin fikir ve idarede ismi dışında bir etkinliğinin kalmasından sonra Abbasi hilafetinde olan bitene işaretle bu veziri iyi göstermeye çalıştı.

İnanıyorum ki bu zayıf bir sebeptir. Çünkü her çağda ve güçlü veya zayıf her devlette, gizli veya açık erkeğin yanında veya arkasında yöneten veya yönetilen olarak rol alan kadınlar, özellikle güzel ve zeki olduklarında karar alınmasında dolaylı veya dolaysız yolla etkin olmuşlardır. Araştırmacı bu rolleri belirlemede büyük bir zorluk çeker ve kadın konusunda tarihçilerin kasıtlı genellemeleri yüzünden bunu hakkıyla araştıramaz. Erkeğin kadını açıklanması ve tarihinin yazılması caiz olmayan kendisine ait özel bir durum olarak görmesi de bu faktörlerden biridir. Üstelik kadının erkeğin hayatındaki rolünden bahsetmek erkekliğin noksanlaşması anlamında algılanır. Bu görüş belirli bir zamanla sınırlı olmayıp geçmiş asırlar boyu olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir.

Murabıtlar döneminde Devlet siyasetine kadınlardan bazılarının olumlu veya olumsuz katılımı konusunda parça parça bir takım olaylar zikrettim. Biz gerçek bilinmediğinden bir iki kişinin biyografisine dayanmak zorundayız. Bu konuda üç kadını örnek olarak seçtim. İlki Nefeze kabilesinden hür bir kadın, ikincisi Lemtuna'lı ve üçüncüsü de bir cariyedir.

Müminlerin emiri Yusuf b. Taşfin'in hükümdarlığının kuruluşunda ve güçlenmesinde en büyük rolü hür bir kadın olan karısı Zeyneb bt. İshak en-Nefzaviyye'nin öğütleri oynamıştır. Elimizdeki bütün kaynaklar onu güzellik, idrak ve zeka ile nitelemekte ittifak halindedir. Kararlı, basiretli, akıllı, görüşünde isabetli ve hatta sihirbaz³ olduğu söylenecek kadar işlere vakıf bir kadındı. Kabile ileri gelenleri ve yöneticileri ile geçmiş evlilikleri dolayısıyla pek çok tecrübesi vardı. Onun, ilk eşi Mesamede⁴ bölgesindeki "şeyhler" yani Emgaren Devletinde "Verike" ve Hezrec şeyhi olan Yusuf b. Ali b. Abdurrahman b. Vettas'tır. Beni Yufren, Verike'ye galip geldiğinde Ağmat'ı ele geçirdi ve kocası öldürüldü. Yeni Ağmat emiri Lukut b. Yusuf el-Muğravi,⁵ Zeynep ile evlendi. Bu evliliğe fazla sevinmeden, bu eşi de 450/1058'de Ağmat'ı ele geçiren Murabıtlar tarafından öldürüldü⁶.

3. İbn İzarî, el-Beyanul-Muğrib c. IV, s. 18 Thk. İhsan Abbas.

İbn Haldun, c. VI, s. 376.

İbn Ebi Zer., Ravzu'l-Kırtas s. 134.

4. İbn Haldun, s. 377

5. Aynı yer

6. el-Hulelü'l-Mevşiyye, s. 23, Th. Zekkare, Zemame.

İbn İzarî a.g.e. s. 15, İbn Ebi Zer', a.g.e., s. 29'da 449'da olduğunu zikreder.

Yeni genç dul Ağmat'a yerleşti. Murabitların işgalinden önce kocasının sakladığı muazzam mal ve bol servetin idaresini ele aldı. Mesamede emir ve şeyhleri onunla evlenmek için yarıştılar. Zeynep, daha ünlü ve üstününü isteyerek hepsini reddetti. Çünkü o, Mağrib'in tamamına hükmedecek biriyle evlenmekte kararlıydı⁷.

İşler Murabitların emiri Ebu Bekr b. Ömer İchine gelişti. Mağrib ülkesinin büyük kısmı ona itaat etti. 460/1067'de Ağmat'a yerleşti. Zeyneb'in güzelliği ve kendisiyle ilgili kanaati kendisine bildirildi. Zilkade'de onu istedi ve evlendi. Zeynep kocasına sahip olduğu hazineleri gösterdi. Kendisine saltanatını güçlendirmek için mal ve servetiyle yardımda bulunacağını vadetti. Fakat ihtiraslı güzel kadın, Murabit emiri ile olan bu evliliğini de uzun sürdürmedi. Çünkü çölde durumun kötüleşmesi, Murabitlar Devletinin asıl askeri gücünü oluşturan Mesufe ve Cedale kabileleri arasındaki çekişme üzerine çöle gitmeye karar verdiğinde Emir, kendisini boşamak zorunda kaldı. Emir, güzel, zengin, çöl hayatına alışık olmayan Zeyneb'i beraberinde götürmekten korktu. Ayrıca onu yalnızlığın vahşiliğine, sonu bilinmeyen bir bekleyişe terk etmek istemedi. Bu yüzden ona, Amcasının oğlu ve Mağrib'teki Naibi Emir Yusuf b. Taşfin'le evlenmesini tavsiye etti. Yusuf'a da onu 'Zeynep, uğurlu bir kadın, onunla evlen' diye övdü⁸.

Zeynep'in asıl rolü ve gerçek ihtirasları Emir Yusuf b. Taşfin'le evlenmesiyle başladı. Böylece o, bütün rüyalarını gerçekleştirmek için işbirliği yapmak üzere aradığı şahsiyeti onda bulmuş oldu. İddeti biter bitmez onunla 463 Şaban/1071 Nisan'ında evlendi. İbn İzarî şöyle diyor: "Zeynep, Yusuf'la Yusuf da Zeyneb'le mutlu oldu. Zeynep ona Mağrib'in tümüne sahip olacağını bildirdi. Bunun için onun beklentilerini çoğalttı ve durumunu düzeltti. Ona bol miktarda mal verdi. Sonunda Yusuf, çok sayıda süvari donattı. Kabileler onun için bol miktarda mal topladılar ve o da bununla ordular oluşturdu. Kendi üstün gücü ve eşi Zeynep'in geceyi gündüze katarak çalışması sonucu kendisine bağlı tamamı berberilerden oluşan bir ordu kurdu⁹.

Yusuf b. Taşfin'in liderliğinin güçlendirilmesi ve idaresinin sağlamlaştırılması yolunda Zeynep'in malı, fikir desteği ve görüşleri büyük rol oynamıştır. Bu, Emir Ebu Bekir çöldeki durumu düzeltip yönetimi yeniden ele almak üzere çölden döndüğünde kocasına önerdiği planda somutlaşır¹⁰. Zeynep kocası Yusuf'un, amcasının oğlunun yönetimi geri almak üzere dönmesinden ve kendisiyle savaşmasından endişelendiğini görünce ona Ebu Bekir'le gelen ve yeni başkent Merakeş'i görmekte acele eden taraftarlarını davet etmesini ve onları cins atlar, mal, değerli eşyalar, keseler ve diğer nimetlerle ödüllendirmesini öğütledi. Kan dökmekten kaçınan

7. İbn İzarî. a.g.e., s. 18

8. a.g.e. s. 20-21., İbn Ebi Zer' a.g.e.,s. 134.

9. İbn İzarî, a.g.e., s. 22.

10. a.g.e. 24, el-Hulelu'l-Mevşiyye 25.

temiz kalpli olarak bildiği eski kocası Emir Ebu Bekir'le karşılaşmasını kolaylaştırdı. Zeynep, çölde gerekli olabilecek ve Emir Ebu Bekri ve adamlarını etkileyecek giysi ve ufak tefek hediyelerin alınması için malını harcadı. Kocasını Emir Yusuf'a Emir Ebu Bekir'in kendisinden görmeye alıştığı tutumunu değiştirmesini öğütledi ve dedi ki; "o karşına çıkıp öncülerini yanına gönderdiğinde karşısına çıkma. Ama onu güzel hediyelerle savuştur. O zaman asla seninle savaşmaz. Çünkü amcaoğlun kan dökmekten sakınan hayırlı bir adamdır. Onunla karşılaştığın zaman senden beklediği edep ve tevazuyu gösterme. Ona sert davran. Bununla beraber ona hediyeler, takılar, yiyecekler ve mallarla ihsanda bulun ve bunu çok yap. O çöl halkındandır. Buradaki her şey onlar için göz alıcısıdır"¹¹.

Zeyneb'in planı başarılı oldu. Emir Ebu Bekir, amcasının oğlu Yusuf b. Taşfin İchine Mağrib idaresinden feragat ettikten sonra çöle döndü. Onu oraya naib tayin eden Emir Ebu Bekir, Yusuf'tan, kendisine bildirmeden başkasıyla anlaşma yapmama taahhütünü aldı. Böylece Mağribin idaresi eşi Zeyneb'in sayesinde Emir Yusuf'a geçti. İbn İzarî, "Bu plan onu bütün bu işlerde Mağrib'in mutlu hükümdarı olana kadar cesaretlendiren eşi Zeyneb'in görüşlerine dayanmaktaydı" demektedir¹².

Emir Ebu Bekir b. Ömer'in yola çıkıp Sudan beldesinde cihatla meşgul olmasından sonra Mağrib'in idaresi tamamen Yusuf b. Taşfin'e kaldı. O, ülkenin fethini tamamlayıp kendi idaresi altında birleştirdi. Bundan dolayı Emir'ül-Müslimin ve Nasıruddin ünvanlarını¹³ aldı. Zeynep katipler edindi. Endülüslü yazar Abdurrahman b. Esbat onun güvenini kazandı. O da onu özel katibi olarak yanına aldı¹⁴. Nüfuzu, kadıların tayin ve azillerini emredecek ölçüde arttı. Kadı İyaz'ın, Sufi Fakih Kadı Ebu Muhammed b. Abdulaziz es-Susi'nin biyografisinde zikrettiğine göre o, Yusuf b. Taşfin'in eşi Zeyneb'in baskısına maruz kalmıştır. Zeyneb'in isteği üzerine zincire vurularak huzuruna getirildi¹⁵ ve sorgulandı. Bunda kadı İbn Haluf'un¹⁶ Emir Sîr'in eşi Hürre Havva'yı çok güzel ve diğer kadınlardan üstün olarak niteleyip Zeyneb'in kıskançlığını çekmesi rol oynamıştı. Zeyneb, onun azlini emretti. Kadı, bağışlanma isteğiyle ona geldi ve malını mülkünü satarak huzuruna çıkarılma isteğiyle günlerce kapısında kaldı. Nuveyri diyor ki; "Ona dedim ki, Emir Sîr'in eşini övüyor ve onu diğer kadınlara tercih ediyorsun. Onu övme konusunda haddi aştın ve yeryüzünde ondan güzelinin bulunmadığını sandın. Bunun kadılık göreviyle ne ilgisi var. Artık kendini bu makamda tutman sana yaraşmaz. Sonra şu şiiri söyledi:

11. İbn İzarî, a.g.e. 23, 26, el-Hulelü'l-Mevşiyye, 27.

12. İbn İzarî, a.g.e., s. 25.

13. İbn İzarî, a.g.e. s. 27, el-Hulelü'l-Mevşiyye, 29.

14. İbnul-Hatib, el-İhata c. 3, s. 523 O, Müslümanların emiri Yusuf'un Zeyneb'in vefatından sonra onu kendi katibi olarak görevinde bıraktığını ve onun Sebte'de 487/1094'teki vefatına kadar mevki, mal ve ün kazandığını ilave ediyor.

15. İyaz, el-Medarik, c. 8, 168, Thk. Said A'rab, onun biyografisi el-Teşevvuk'ta (Thk. Ahmet et-Tevfik no: 6 s. 92) yer alır.

16. İbn Haluf'un biyografisi için bkz. Kadı İyaz, el-Gunye, no: 157, s. 154, Thk. Mahir Züheyr-İbnu'l-Abbar, el-Mucem., no: 197, s. 214.

Sen güneşe bitişiksin
 O ise toprağa yapışık
 Onu övdüğün zaman
 O Sîrden boşanmış olur.

Zeynep ona dedi ki: Ey kadı! sen onu kocasından ayırdın mı? Kadı: Evet, üç talakla dedi. Bunun üzerine Zeynep dişleri gözükene kadar güldü ve dedi ki: Vallahi ebediyen onun kokusunu bile duyamaz. Sonra Yusuf'a, yazılı olarak onun kadılığa iadesi talebinde bulundu⁽¹⁷⁾.

Zeynep'in Yusuf'tan iki oğlu oldu. 464/1071'de doğan ilk oğluna Muizbillah ismini ve Ebu Bekir künyesini verdi⁽¹⁸⁾. 469/1076 da doğan diğere Fadl⁽¹⁹⁾ ismini verdi. Zeynep, oğullarının en büyüğü Ebu Tahir Temim'in yerine oğlu Mu'iz'i veliaht tayin etmesi için kocasını ikna etmeye çalıştı⁽²⁰⁾. Babası, Mu'iz'i Tanca ve Sebte'yi feth eden orduya komutan atadı. O, 476/1083'te el-Berguvati ailesinin idaresine son vermeyi başardı⁽²¹⁾. Babası, onu Sebte'ye emir olarak atadı. Muiz, yaşının küçüklüğüne rağmen üstlendiği görevi en iyi şekilde ifa etti. Düzenli birlikler oluşturdu. Emir Yusuf b. Ali, Tavaif emirlerinin yardım çağrılarını üzerine Endülüs'e geçmeye karar verdiğinde Murabıt ordusunu karşıya geçirecek donanmanın hazırlıklarını Emir Mu'iz yönetti. Bu yoğun çaba, aynı zamanda veliaht olan genç Emir'in sağlığını büyük ölçüde etkiledi. Hastalandı ve Zelleka Savaşı sırasında Sebte'de öldü⁽²²⁾. Bu durum, Emir Yusuf b. Taşfin'in çarpışmanın hemen akabinde Mağrib'e dönmesine sebep oldu.

Öyle görülüyor ki Emir Yusuf b. Taşfin, Zeyneb'in sağlığında başka bir kadınla evlenmemiştir. Kaynaklar bu konuda "Zeyneb'in onun dünyada en çok sevip değer verdiği kişi olduğunu, Emir'in onun görüşünü almadan hiçbir işe kalkışmadığını, onunla gurur duyduğunu, meclislerinde onun üstünlüğü ve konumunu anlattığını, amca çocukları ve yakınlarıyla baş başa kaldığında onun nasihatleriyle ülkelerin fethini başardığını" söylediğini kaydetmektedir⁽²³⁾. Buna ilave olarak o, kendisiyle rekabet eden bütün kadınlardan daha çok kıskançtı ve hatta söz konusu kadın kendisi gibi hür ve kocasının komutanlarından birinin eşi olsa bile.

17. en-Nuveyri, Nihayetu4L-Ereb, 385 Thk. Ahmet Ebu Sayfe.

18. İbn İzarî, a.g.e. s. 23.

19. Aynı eser, 30.

20. İbn Bessam, ez-Zahire, 2. kısım. II. c., 664 Thk. İhsan Abbas.

21. aynı yazar, Mefahiri'l-Berber, 56; İbn Ebi Zer' a.g.e., 144.

22. Zelleka hakkında bkz. el-Hulelü-l-Mevşiyye, 38:66 İbn Ebi Zer' a.g.e., 145:152. el-Himyeri, Ravzu'l-Mi'tar, 83. Thk. İhsan Abbas.

23. İbn İzarî, a.g.e., s. 30, İbn Ebi Zer', (Ravzul-Kırtas, 135'te) onun 464/1076'da vefat ettiğini zikreder. bu görüş onun oğlu Fadl'ın 469/1076'da doğduğunu söyleyen İbn İzarî'ninkiyle çelişmektedir. (s. 30) İbnü'l-Hatib'in el-İhata'sında (s. 523) İbn Esbat'ın onun hizmetine 472/1079'da girdiği zikr olunur. Gerçekte o, bu tarihten bir süre sonra, muhtemelen 474'te vefat etmiştir. Zaten o, İbn Esbat'ın Emir Yusuf b. Taşfin'in hizmetine Hurretü'l-Ulya Zeyneb'in vefatından sonra 474'te girdiğini zikrediyor.

Yaşının küçüklüğüne rağmen derin kültürü ve güzelliği ile Nefezeli Hürre Zeynep'in kıskançlığını çeken Emir Sîr b. Ebi Bekr'in eşi Hürre Havva'ya gelince Müslümanların emiri Yusuf'un kardeşi ve aynı zamanda amca oğlu Taşfin'in kızıdır⁽²⁴⁾. Yine Müslümanların emirinin güvenini kazanmış olan Emir Sîr'in eşinin amcasının kızıdır. O, Emir'in veziri ve Endülüs'te Tavaif Devletleri'nin düşürülmesi ve Mağrib ülkesinin fethinde güvendiği kumandanlarından biri idi. Emir Yusuf, İsbiliye'yi ele geçirdikten sonra onu araya vali tayin etti. El-Mu'temed b. Abbad'ı Ağmat'a sürdü. Emir Sîr, görevini en iyi şekilde yaptı. Endülüs'te yaptığı sayısız gazvelerde zaferler kazandı. İnsanlara kendini sevdirdi⁽²⁵⁾.

Müslümanların emiri Ali b. Yusuf 508/1142 de amcasının oğlu Emir Sîr'i Havva'yla evlendirmeye karar verdi. O ikisinin kızı Fatma'yı da kendisine nişanladı. Müslümanların emirinin düğünü nedeniyle İsbiliye ve çevresinde kutlamalar düzenlendi. İbn İzarî der ki; "eğlence, bolluk ve ni'met açısından görülmemiş bir gündü. Büyük kalabalıklar Aynu'l-Uluv'de kurulan çadırlarda ağırlandılar."⁽²⁶⁾ Gerdek merasimi bittikten sonra Emir Sîr'e veda edenlerin başında Merakeş'e gidecek olan annesi gelmektedir. Dönüşte İsbiliye tepeleri civarındaki Ağranat diye bilinen yere yaklaştığında ansızın gittikçe artan bir sancı hissetti ve birkaç saat sonra sabaha karşı öldü⁽²⁷⁾.

Bir kaç saat öncesine kadar sıhhat ve afiyette olan ve kendisine veda eden kocasının başına gelene inanamaz bir halde Havva yolculuğunu yarıda kesti. İsbiliye halkının kaldırdığı eşinin cenazesini takip etti. Eşinin defninden sonra onunla mutlu günler geçirdiği Darü'l-imate'ye dönmeyi reddetti. Kocasının kabri başında "eğer bundan sonra o saraya dönecek olursa bütün kölelerini serbest bırakmaya ve bir yıl oruç tutmaya" yemin etti⁽²⁸⁾ ve Merakeş'e döndü.

Emir Sîr'in bu şekilde ölümü üzerine şüphe ve söylentiler başladı. Acaba onun vefatı ani hastalığı sonucu gerçekleşen tabii bir ölüm müydü? Yoksa biri onu zehirleyip ölümüne mi sebep olmuştu? İsbiliye emirinin ölümünde ve müslümanların emirine yakın bir şahsın durumunu tehlikeye sokacak bu cvliliği engelleme girişimlerinde çıkarılan kimdi? Yoksa başka bir şahıs mı vardı da Müslümanların emirini Emir Sîr'den, İsbiliye de 23 yıl süren idaresinden (1113/1091-458/494) ve orada bağımsızlığını ilan etme ihtimalinden korkuttu. Bunun üzerine de Ali b. Yusuf

24. Taşfin, Yusuf b. Taşfin'in anne bir kardeşi ve amcasının oğludur. Çünkü Yusuf'un babası Taşfin vefat ettiğinde onun yerine kardeşi Ali girmiştir.

İbn İzarî, a.g.e. 56.

25. Bkz. el-Hulelü'l-Mevşiyeye, 24,72; İbn İzarî, a.g.e., 48, 56, 57, 105, 118, 121, 122, 123, 128.

26. aynı eser, 56.

27. aynı yer.

28. İbn Rüşd, el-Feteva, c. 2, mes'ele 395, s. 1223-24.

ondan kurtulmaya çalıştı. Ancak bu ihtimal Emir'in barış sever mizacına aykırıdır. Elimizdeki kaynaklar onun düşmanlarından kurtulmak için katle başvurduğunu zikretmemektedir. Bu durumda o, Emir Sîr'den kurtulmak istese azledilmesi yoluyla ondan kurtulabilirdi. Büyük kumandan Mizdeliye'ye ⁽²⁹⁾ yaptığı gibi kendisine gelmesini isterdi veya onun Mağrib veya Endülüs'te başka bir vilayete tayin edilmesini veya gözetimi altında tutmak için sarayda kalmasını isterdi. Zaten Emir Sîr'in ona sadakatsizliği yönünde bir belirti yoktur. Vaktinin çoğunu cihat için harcadı. Bağımsızlık düşüncesinde olsaydı müslümanların emiri Yusuf b. Taşfin'in ölümünün ardından bağımsızlığını ilan eder ve Emir Ali'ye biatı reddederdi⁽³⁰⁾.

O halde bu evlilik sayesinde amcasının çocukları Sîr ve Havva ile Müslümanların Emiri arasındaki bağların güçlenmesinden rahatsız olan bir başkası olmalıdır. Belki Hürre Fatıma ona çocuk verdiğinde veliahtlığa yansyacaktı. Annesi Hürre Havva'nın söylediklerinden anlaşılmaktadır ki Fatıma çok uyanık ve çok ciddi biriydi. Kardeşleri Muhammed, Ebu Bekr ve Yahya da Endülüs'te Ali b. Yusuf'un önde gelen kumandanlarından idi⁽³¹⁾.

Kaynaklar müslümanların emiri Ali'nin Murabıt geleneklerine göre akrabalarından biriyle erken bir yaşta evlendiğini zikretmektedir. İlk çocuğu Ebu Bekr olduğunda babası 16 yaşındaydı ⁽³²⁾. Bir müddet sonra Rum cariyeye Dav'us-Sabah'tan ikinci oğlu Taşfin doğdu ⁽³³⁾. Çok güzel bir Rum cariyeye olan Kamer'den de Sîr isimli bir oğlu daha oldu. Kamer onun gözdesi ve işlerini yönetir bir konumdaydı ⁽³⁴⁾. Özellikle yaşça küçük olan ilk eşinin onun üzerinde fazla etkisi olmadı. Çünkü erken yaşta evlenmişti. Cariye Dav'us-Sabah da Kamer'in gelişyle etkin konumunu kaybetmişti.

Kamer, zekası ve güzelliğiyle Emir Ali'nin kalbine nüfuz etmeyi ve her türlü rekabeti sonu kendisinin ölümüne bile sebep olsa yok etmeyi başardı. Kendi arkadaşı Süreyya'nın müslümanların emirinin kalbini kazanmaya çalıştığını ve kocasının da ona meylettğini hissettiğinde Kamer onu yavaş yavaş zehirlemeye başladı. Süreyya şiddetli bir ishale yakalandı. Bağırsaklarının içi yavaş yavaş kazınıyordu. 40 günden fazla tedavi gördükten ve doktorlar tedavisinde çaresiz kaldıktan sonra hayata veda etti. Tabip Ebu Mervan b. Zühr "et-Teysir" isimli kitabında der ki; "Herşeyden sonra anladım ki Süreyya'yı Emir'in gözdesi Kamer zehirlemiştir.

29. Ibn İzarî, a.g.e., 56.

30. aynı eser, 48.

31. el-A'ma et-Tuleytulî, ed-Divan, 18.

32. Ibn İzarî, a.g.e., c. 4, 101. Muvahhidler Kısmı, (1985 bs.) s. 30;

33. Ibn Ebi Zer', a.g.e., 165.

34. Ibnu'l-Kattan, Nuzumu'l-Cemân, 245.

Başka bir sebep yok. Süreyya'nın bu derdinin çaresi yoktu ve sonunda o bu dertten öldü ⁽³⁵⁾."

Emir Sîr'in dul eşi Hürre Havva faaliyetlerine ve bizzat katılıp devam ettiği edebi meclislerine tekrar döndü. Bu meclis'te filozof Malik b. Vühayb ve edebiyatçı yazar İbnü'l Kasîra ve şair İbnü'l-Merhi ile diğer bir çok katip ve şair bulunuyordu ⁽³⁶⁾. Bu güzel dul uyanıklığı ve ciddiye-tiyle yeniden parladı. Fakat kısa bir süre sonra karısı Hürre Meryem b. Tiflevit'in vefatından sonra ⁽³⁷⁾ müslümanların emiri'nin arkadaşı Emir Ebu Tahir Temim ile evlendi. Emir Temim, İsbiliye'ye vali olarak tayin edildi ve Havva eşiyle beraber bulunmak için Merakeş'i gönülsüzce terk etmek zorunda kaldı. İsbiliye'de emirlik sarayında oturmayı ilk eşinin kabri başında yaptığı yeminden dolayı reddetti. Emir Temim, o dönemdeki Kadı'l-Cemaa olan Ebu'l-Velid b. Rüşd'den görüş sordu. O da "karısı bu yemininden sorumlu değildir" fetvasını verdi ⁽³⁸⁾. Fakat Havva bu fetvaya güvenmedi ve eşini İsbiliye'yi terke ve Merakeş'e dönmeğe zorlamak için vesile aramaya koyuldu. Bazı hizmetçileriyle Emir'e verilen suyu bozma konusunda anlaşta. Emir İsbiliye tabiblerini çaresiz bırakacak ölçüde hastalandı ve hareket edemez hale geldi ⁽³⁹⁾. Emir Temim, yaklaşık bir yıl sonra İsbiliye valiliğinden azline kadar sıhhatine kavuşamadı ⁽⁴⁰⁾.

Fakat o bu kez Gımata ve Kurtaba'ya vali olarak tayin edildi. Bu tayinin maksadı o ikisini Merakeş'ten uzak tutmaktı. Sırf bu iş için Merakeş'e giden Kadı'l-Cemaa Ebu'l-Velid b. Rüşd'ün talebi üzerine 520/1126 yılında azledilene kadar Merakeş'e dönmedi. Müslümanların emiri onu Fas'a vali olarak tayin etti ⁽⁴¹⁾. Anlaşılan Havva onun Gımata'dan azlinden az önce vefat etmişti.

35. İbn Zühr, et-Teysir, 250.

36. İbn İzarî, a.g.e., c. 4, 57.

37. İbn Hafâce, ed-Dıvan, 96.

38. Fetvanın Metni İbn Rüşd, el-Fetavaî, c. II, mes'ele 395, ss. 1223-24'tedir.

39. Bu olayı İbn Zühr, et-teysir isimli kitabında (s. 98) anlatmaktadır. Babasıyla birlikte midesinde ağır bir sancı ve hareketlerinde sebebi bilinmeyen bir ağırlıktan şikayet eden İsbiliye valisini tedavi için çağırılırlar. Ona ilaç verirler. 2 gün ziyaret ettiklerinde şikayetin devam ettiğini görürler. Ebu'l-Alâ oğlu Mervan'dan gitükçe kötüleşen durumunu müşahade için Emir Temim'le birlikte kalıp durumunu kontrol etmesini ister. Ebu Mervan tesadüfen Emir'in bazı hizmetçilerinin onun içtiği suya ufulanmış bozuk kuru et kırıntıları kattığını farketti. Bu bozuk su mide ve çevresinde kaldıkça beyne zararlı gazlar gidiyor. O de vesveseye kapılıyor ve şiddetli ağrılar duyuyor. İbn Zühr ekliyor: Onu tedavi edemedim. Siz kendisini mahveden bir su içirirken o nasıl iyileşebilir. Söz uzadı. Eşi Havva ve hizmetçileri bana kızmaya başladı. Ben gerçeği söylemekten başka bir şey yapmadığım halde olay mahvım ve işten atılmamla sonuçlandı. Bazı arkadaşlarım susup işime dönmemi tavsiye ettiler. Gördüm ki bu karışık bir sözdür. Uymadım."

40. Emir Ebu Tahir Temim İsbiliye valiliğine 516 Cumades-Saniye'sinde başladı ve 517 Zilhicce'sinde azledildi. Valiliği bir yıl 4 ay sürmüştü.

İbn İzarî, a.g.e., ö. IV, 106.

41. Kadı'l-Cemaa Ebu'l-Velid İbn Rüşd, Merakeş'e Müslümanların Emiri Ali b. Yusuf'tan Ruzmir'in oğluna yordum eden emanlı Hıristiyanların Endülüs'ten çıkarılmasını ve kardeşi Ebu Tahir Temim'in Endülüs'ten azlini ve yerine başkasının getirilmesini iste-

Bu dönemde Kamer Müslümanların Emiri Ali'nin gözde cariyesiydi. 522/1128 yılı Recep ayında oğlu Emir Sîr'i veliahtlığa getirmeye Emir Ali'yi ikna etmeyi başardı. Bunun için hal ve akd ehlinde fukaha ve kadılar çağrıldı ve amcasının oğulları ile birlikte, büyük kardeşi Emir Temim, küçük kardeşi "İbni Taişet" ⁽⁴²⁾ diye bilinen İbrahim'i topladı. Fakat Emir Ebu Bekr, kardeşi Sîr'e biat etmedi ve onun veliahtlığa getirilmesinden dolayı babasına hoşnutsuzluk ve sıkıntısını dile getirdi. Zaten bu işe kendisini ondan daha layık görüyordu. Çünkü O, Emir Ali'nin ilk evliliğinden doğan ilk oğluydu ve annesi Lemtuna'lı Hürre'ydî. Fakat bu niteliği ona bir fayda sağlamadı sonunda babası onu İsbiliyye'den azletti ve Sahraya sürdü ⁽⁴³⁾. Diğer oğlu Emir Taşfin'i vali olarak Endülüs'e gönderdi ⁽⁴⁴⁾.

Emir Taşfin b. Ali, Endülüs valiliğinde başarılı oldu. Bütün savaşlarda muvaffak oldu ve halk onu sevdi. Halkının kalbine adaletle, askerinin kalbine insafla sahip oldu. Böylece o büyük itibar elde etti ve şöhreti yayıldı ⁽⁴⁵⁾. Emir Sîr'in eğlence ve lükse meyletmesi Murabıtlar'ın Muvahhid ordusu karşısında peş peşe yenilmeye başlaması ⁽⁴⁶⁾ sonrasında o ve annesi Kamer'in içi haset ve kıskançlıkla dolmaya başladı. Murabıt ileri gelenlerinin ⁽⁴⁷⁾ oğlunun biatından cayması, Taşfin'in Emir Sîr'i yenmesi ve Endülüs'te bağımsız olması endişesiyle babasını korkuttular ve Taşfin'e karşı içini kinle doldurdular.

Emir Ali b. Yusuf, Taşfin'in azlini ve Merakeş'e getirilmesini emretti. O, 531/1136 senesinin ortalarında Merakeş'e zaferlerinin zirvesindeyken Endülüs cephelerinde kendisine şiddetle ihtiyaç varken ⁽⁴⁸⁾ getirildi. Velihtın emrine verildi. Kardeşi Sîr'in emriyle iş görür ve haciplerinden biri gibi parasında bekler oldu. ⁽⁴⁹⁾

mek üzere gitmişti.

el-Hulelül-Mevşiyeye, 98; İbn İzarî, a.g.e. 73.

42. İbnu'l-Kattan, a.g.e. 104.

43. İbn İzarî, a.g.e. c. IV, 79.

44. aynı eser, 80; el-Hulelül-Mevşiyeye, 121, İbnu'l-Hatib, a.g.e. c. I, ss. 448-455.

45. İbn İzarî, a.g.e., 80. el-Hulelül-Mevşiyeye, 121, İbnu'l-Hatib, aynı yer.

46. İbnu'l-Kattan, a.g.e. ss. 225-231.

47. Ebu Mervan el-Verrak el-Mikbas'ta der ki: "Bu durum babasının veliahdı Emir Sîr'e ağır geldi. Babasıyla bu konuyu görüştü ve ona dedi ki: Beni layık gördüğün iş Taşfin'le yürümez. Çünkü o şan ve şöhrete sahiptir. İsmimi silmiş ve ülke halkına kendini sevdirmiştir. Onun yanında benim adım sanım okunmaz." Sonunda babasını Taşfin'in Endülüs valiliğinden azline ikna etti. (Bkz. İbnu'l-Hatib, a.g.e., c. I, 455)

48. Taşfin'in Endülüs'teki savaşları için bkz. İbn İzarî, a.g.e., c. IV, ss. 80-82, 85-88-90-94,96.

İbnu'l-Kattan, a.g.e. ss. 182-198-201-215-227.

İbnu'l-Hatib, a.g.e., c. I, ss. 448-455.

el-Hulelül-Mevşiyeye, ss. 122-130.

Emir Sîr makamına ehil değildi. Velihtlığı almaya da layık değildi. Eğlence ve zevk ehliyle arkadaşlık etti⁽⁵⁰⁾. Hatta eşine sahip olmak için kardeşi Emir Ömer'in evine bir gece izinsiz girmekten bile çekinmedi. Bunun üzerine Ömer ona öyle bir kılıç darbesi vurdu, onu öyle bir yaraladı ki, hemen öldü. Ebeveyni onun için yas tuttu. Çünkü Emir Ali b. Yusuf ona çok düşküdü. Onu ve annesi Kamer'i çok seviyordu⁽⁵¹⁾.

Kamer, oğlu Emir Sîr'in vefatından sonra Yusuf b. Taşfin ile veliaht'ın arasını açmaya çalıştı. Küçük oğlu İshak'ın veliaht olmasını Emir Ali'ye tavsiye etti. Emir, Kamer'i çok seviyordu. Çünkü Kamer, Annesinin ölümünde emiri evlat edinmiş ve onun yetişmesini üstlenmişti.

Fakat Emir Ali, İshak'ın yaşının küçük olması sebebiyle tereddüt etti zira o sadece 5 yaşındaydı⁽⁵²⁾. Bununla birlikte şu sözüyle annesinin gönlünü almaya çalıştı. "Ben ulu camide Merakeş ehlinin havas ve avamını toplanm. Bunu onlara haber veririm. İnsanlar bu konuda tercihi bana bırakırlarsa benden istediğini yaparım"⁽⁵³⁾. Halk ulu camide toplandığında onlara işi arz etti. Hep bir ağızdan "Taşfin'i isteriz" dediler. Bu durumda Emir Ali halkın isteğine karşı gelemedi. Taşfin'i Veliht yaptı. 534/1139 Recep'inin sonuna kadar memleketin her tarafından biatlar geldi⁽⁵⁴⁾.

Fakat Kamer razı olmadı ve Taşfin'e uyup uyumama konusunda hür olduğunu açıkladı. Onun Muvahhidler'le olan savaştaki başarısızlığını istismar etti. Halbuki bu başarısızlıkta kendisinin de rolü vardı⁽⁵⁵⁾. Babasını, veliahtlığın ona uğursuz geldiği ve ondan alınması gerektiği konusunda kışkırtmaya başladı. Velihtlığın ondan alınarak yerine evlatlığı İshak'ın getirilmesini istedi. Bunda da neredeyse başarılı oluyordu. Ebu Mervan el-Verrak, el-Mikbas isimli kitabında Taşfin'le ilgili olarak diyor ki; "Gerçekten Emir Ali'nin onun yüzünden işleri rast gitmedi. Onu azledip yerine küçük oğlu İshak'ı veliaht atamayı düşündü."

İşbiliye valisine oğlunun hocası, işlerinin idarecisi olarak İncimaz'ı gönderdi⁽⁵⁶⁾. Kendisini rahatsız eden ve endişeye sevk eden haber gelene kadar görevini tamamlamasına fırsat tanımayarak bu kararını korudu⁽⁵⁷⁾.

49. İbn İzarî, a.g.e., 97; İbnü'l-Hatib, a.g.e., 455.

50. İbn Zühr, el-Teyzir isimli eserinde Sîr hakkında şöyle diyor (s. 195): "Onun yüzünden çok sıkıntılar çektim. Çünkü belalar, birbirini kovalayan ve birbiriyile çelişen kötü olaylarda hep o vardı."

51. İbn'ul-Kattan, a.g.e., 245; İbn İzarî, a.g.e., 97; İbnü'l-Hatib, a.g.e., 455.

52. İbn İzarî, (Muvahhidler 28'de) 451 senesi sonunda Merakeş, Muvahhidlerin eline geçtiğinde İshak'ın 16 yaşında olduğunu zikrediyor.

53. İbn İzarî, a.g.e., c. IV, 98.

54. Aynı yer

55. Taşfin'i desteklemek için Merakeş'e gelen Cezule askeri hakkında İbnü'l-Kattan'ın (s. 242'de) anlatıklarına bakınız.

56. el-Ihata c. I., 447'de Ağma; el-Ağmar; el-Beyanu'l-Muğrib c. IV, 99.

Ona göre Amru's Sahih Yahya b. İshak el-Mesufî, R. evvel 529-Zilhicce 538'de İşbiliye valiliği yapmıştır. Sonra Tilimsan valisi olmuş ve Muvahhidlerin çağrısı üzerine Taşfin'in öldürülmesinden sonra oraya girmiştir. Bkz. İbn İzarî, c. IV, 107, Muvahhidler, 30.

Oğlu Emir Taşfin'e derhal hiçbir hazırlık yapmadan ve beklemeden Fas'a gitmesini emretti. Çünkü kışın başında Muvahhidler büyük bir ordu toplamışlardı. (536/1141) kışı sertti⁽⁵⁸⁾, 15 gün boyunca sürekli yağmur yağdı. Soğuk gittikçe şiddetlendi. Kışın gelmesi ve yolların kapanması nedeniyle Taşfin'in ordusunun büyük bir kısmı soğuk ve açlıktan helak oldu. Çadırlarının kazıklarını ve binalarının odunlarını yakmak zorunda kaldılar. Bu kötü haber Emir Ali b. Yusuf'u çok etkiledi ve hastalanıp yatağa düştü. Çok geçmeden birkaç ay sonra 547/1142 Recep ayında öldü⁽⁵⁹⁾. Velihaht Emir Taşfin, Merakeş'te değildi. Emir Ali hastalığının şiddetlenmesi üzerine oğlu Ebu Bekr'in Merakeş'ten çıkarılmasını Ceziretü'l-Hadra'ya babasının kendisini tahtından mahrum etmesine ve cariyesi Kamer'le birlikte olmasına karşı çıkması nedeniyle hapsedilmek üzere götürülmesini emretti. Görüldüğü kadarıyla onun Merakeş'ten uzaklaştırılması özellikle veliahtın yokluğunda meydanın kendisine kalmasını isteyen babasının cariyesi Kamer'in tavsiyesi ile olmuştu. Ebu Mervan el-Verrak şöyle diyor: Emir hayatından ümit kestiğinde oğlu Ebu Bekr'in Merakeş'ten Ceziretü'l-Hadra'ya götürülüp hapsedilmesini emretti. Çünkü Emir onun işlerine karışmasından korkmuştu. Ebu Bekr, yolculuğu esnasında hastalandı. Adamları onu omuzlarında taşıdılar adı geçen adaya ulaştı ve hapsedildi. Çok geçmeden hapiste öldü⁽⁶⁰⁾.

Kamer'in müdahalesi ihtimalini pekiştiren şeylerden biri de Emir Ali b. Yusuf'un ölüm haberini 3 ay boyunca gizlemesiydi⁽⁶¹⁾. Taşfin'in yerine Merakeş'e İshak'ın getirilmesi önerisine Murabıt ileri gelenlerinin bir kısmını ikna etti. Özellikle Taşfin'in hemen dönmesinin zorluğundan emin-di. Çünkü Taşfin, Tilimsan ve Vahran'daki büyük kayıplara yol açan savaşa Muvahhidlerle çarpışma halindeydi. Ayrıca savaşa Mesufe kabilelerinin katılması Taşfin'in işini zorlaştırmış ve Murabıtların birleşmesi için en büyük tehlikeyi oluşturmuştu⁽⁶²⁾.

İbn Hallikan diyor ki: "Emir Ali b. Yusuf ,oğlu Taşfin'i ve beraberi-
rindeki orduyu Abdü'l-Mümin'i karşılamak üzere gönderdi. Bir süre yürüyüşe devam ettiler. Bu sırada Ali b. Yusuf zikredilen tarihte öldü. Onun adamları Ali'nin oğlu İshak'ı öne sürdüler ve çocuk yaşta-yken kardeşinin yerine vekil tayin ettiler⁽⁶³⁾."

Taşfin, Merakeş'teki bu olayı öğrendiğinde öğrenim gören oğlu İbrahim'i Kurtuba'dan çağır-ttı. 538/1144 senesinin sonunda onun ordusu Taşfin ölmeden birkaç ay önce oraya ulaştı. Onu kendi veliahtı yaptı ve Lem-

57. İbnü'l-Hatib a.g.e., 447; İbn İzarî, a.g.e., c. IV, 99.

58. İbn İzarî, diyor ki (Muvahhidler, 16) "Bu babasının son emri idi."

59. İbn İzarî, a.g.e., c. IV, 101.

60. İbn İzarî, aynı yer. el-Hulelül-Mevşiyeye, 130; İbn İzarî, Muvahhidler, 16-17.

61. İbn İzarî, a.g.e., v. IV, 100.

62. İbn İzarî, Muvahhidler, 18.

tuna'lı bir grup arkadaşı ile birlikte Merakeş'e gönderdi. 539 senesi Ramazanında Taşfin'in vefatından birkaç ay önce oraya ulaştılar. Taşfin'in öldüğü öğrenildiğinde oğlu İbrahim'e biat edildi. Ancak İshak onun biatını reddetti ve onları kendisine biate çağırıldı. O ikisi arasında Muvahhidlerin 541/1147 de Merakeş'e girmelerine kadar süren bir ihtilaf ve çekişme başladı ⁽⁶⁴⁾. Ali b. Yusuf'un çocukları ve diğer Murabıt emirlerinin hepsi tutuklandı. Geri kalanların tamamı öldürüldü. Kadınları hakaret gördü ve Muvahhidler arasında paylaşıldı. Fakat Emir Ali b. Yusuf'u etkileyip sağlıklı karar almasına engel olan ve bencilliğiyle devletin zayıflamasına yol açan Kamer'in akibeti bilinmiyor.

64. İbn İzarî, a.g.e., c. IV., 105; el-Hulelül-Mevşiyye, 153.